

หนังสือเรียน
รายวิชาพื้นฐาน

ทัศนศิลป์

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ผู้เรียบเรียง

รองศาสตราจารย์ ดร.เนื่ออ่อน ขว้ทองเขียว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพงษ์ เพียศิริ

ผู้ตรวจ

อาจารย์กิตตินันท์ บุตะเคียน
อาจารย์กัญญาวิรุ์ เทียนขุน
อาจารย์ธเนศ ดินสกุล

บรรณาธิการ

ดร.ศักดิ์ชัย ใจชื่อตรง

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)

๑๒๕๖/๙ ถนนนครไชยศรี แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐-๒๒๔๓-๘๐๐๐ (อัตโนมัติ ๑๕ สาย), ๐-๒๒๔๑-๘๙๙๙
แฟกซ์ : ทุกหมายเลข, แฟกซ์อัตโนมัติ : ๐-๒๒๔๑-๔๑๓๑, ๐-๒๒๔๓-๗๖๖๖

website : www.iadth.com

สงวนลิขสิทธิ์

บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด
พ.ศ. ๒๕๖๗
พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม
ISBN : 978-616-05-5062-3

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ทักษะศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ได้จัดทำขึ้นตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับทัศนธาตุและหลักการออกแบบ ศัพท์ทางทัศนศิลป์ กระบวนการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ การออกแบบงานศิลปะ และทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้สอนและผู้เรียน หนังสือเรียนเล่มนี้จึงได้จัดทำเนื้อหาที่ทันสมัย กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ช่วยกระตุ้นกระบวนการคิดที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน นอกจากนี้ยังได้สอดแทรกข้อมูลเกี่ยวกับจุดประกายความคิด ทักษะชีวิตและอาชีพ กิจกรรมพัฒนาการอ่าน คำศัพท์น่ารู้ โครงการสัปดาห์วัฒนธรรม และผังสรุปสาระสำคัญสู่การเรียนรู้

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้ จะช่วยพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพ

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

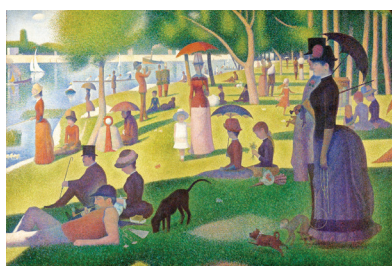
สาระที่ ๑ ทศศิลป์ ผังสาระการเรียนรู้ทัศนศิลป์

หน้า

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ทัศนธาตุและหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์

๖

๗

องค์ประกอบในการออกแบบงานทัศนศิลป์

๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ ศัพท์ทางทัศนศิลป์

๒๖

ศัพท์ทางทัศนศิลป์ที่ควรรู้

๒๗

การบรรยายผลงานทัศนศิลป์โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์

๒๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ กระบวนการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์

๓๔

- การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ประเภทจิตรกรรม
- การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ประเภทประติมากรรม
- การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ประเภทภาพพิมพ์
- การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ประเภทสื่อผสม
- การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ประเภทสถาปัตยกรรม

๓๕

๔๗

๕๐

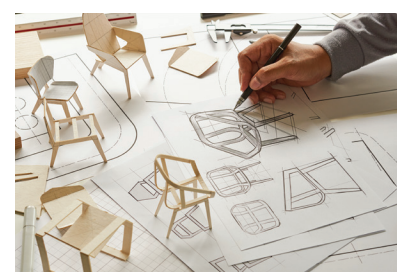
๕๒

๕๓

หน้า

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ การออกแบบงานศิลปะ

๕๗

ศิลปะกับการออกแบบ

๕๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ ทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ

๗๐

- ความหมายของการวิจารณ์และศิลปวิจารณ์
- หลักการวิจารณ์ศิลปะ
- คุณสมบัติของผู้วิจารณ์งานทัศนศิลป์
- บทบาทหน้าที่ของผู้วิจารณ์

๗๑

๗๒

๗๕

๗๖

บรรณานุกรม

๗๙

สาระที่ ๑ ทักษะศิลป์

ผังสาระการเรียนรู้ทักษะศิลป์

ศ ๑.๑

๑. วิเคราะห์การใช้ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในการสื่อความหมายในรูปแบบต่าง ๆ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑
ทัศนธาตุและหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์

๒. บรรยายจุดประสงค์และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์โดยใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
ศัพท์ทางทัศนศิลป์

๓. วิเคราะห์การเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคของศิลปินในการแสดงออกทางทัศนศิลป์

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
กระบวนการสร้างผลงานทัศนศิลป์

๔. มีทักษะและเทคนิคในการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการที่สูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
กระบวนการสร้างผลงานทัศนศิลป์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕
ทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ

๕. สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเน้นหลักการออกแบบและการจัดองค์ประกอบศิลป์

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑
ทัศนธาตุและหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔
การออกแบบงานศิลปะ

๖. ออกแบบงานทัศนศิลป์ได้เหมาะสมกับโอกาสและสถานที่

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔
การออกแบบงานศิลปะ

๗. วิเคราะห์และอธิบายจุดมุ่งหมายของศิลปินในการเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ เทคนิค และเนื้อหาเพื่อสร้างผลงานทัศนศิลป์

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
กระบวนการสร้างผลงานทัศนศิลป์

๘. ประเมินและวิจารณ์งานทัศนศิลป์ โดยใช้ทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕
ทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะ

๙. จัดกลุ่มงานทัศนศิลป์เพื่อสะท้อนพัฒนาการและความก้าวหน้าของตนเอง

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
กระบวนการสร้างผลงานทัศนศิลป์

๑๐. สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ไทย สากล โดยศึกษาจากแนวคิดและวิธีการสร้างงานของศิลปินที่ตนชื่นชอบ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
กระบวนการสร้างผลงานทัศนศิลป์

๑๑. วาดภาพระบายสีเป็นภาพล้อเลียนหรือภาพการ์ตูนเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
กระบวนการสร้างผลงานทัศนศิลป์

ศ ๑.๒

๑. วิเคราะห์และเปรียบเทียบงานทัศนศิลป์ในรูปแบบตะวันออก และรูปแบบตะวันตก

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
กระบวนการสร้างผลงานทัศนศิลป์

๒. ระบุงานทัศนศิลป์ของศิลปินที่มีชื่อเสียง และบรรยายผลตอบรับของสังคม

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
ศัพท์ทางทัศนศิลป์

๓. อภิปรายเกี่ยวกับอิทธิพลของวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่มีผลต่องานทัศนศิลป์ในสังคม

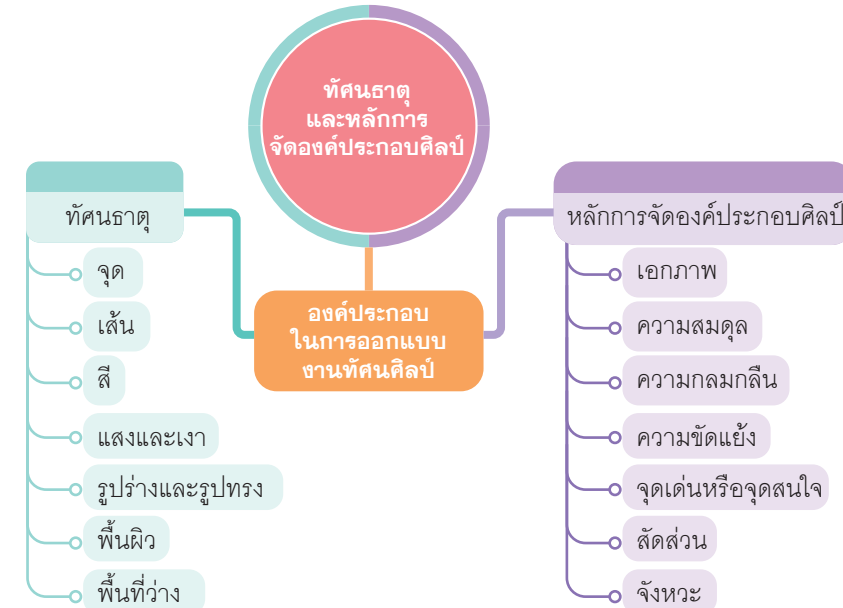
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
ศัพท์ทางทัศนศิลป์

หน่วยการเรียนรู้ที่

ทัศนธาตุ และหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์

ผังสาระการเรียนรู้

ตัวชี้วัดระหว่างทาง

๑. วิเคราะห์การใช้ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในการสื่อความหมายในรูปแบบต่าง ๆ
(ศ ๑.๑ ม.๔-๖/๑)

ตัวชี้วัดปลายทาง

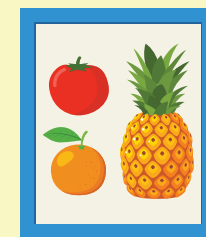
๒. สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเน้นหลักการออกแบบและการจัดองค์ประกอบศิลป์
(ศ ๑.๑ ม.๔-๖/๕)

สาระการเรียนรู้แกนกลาง

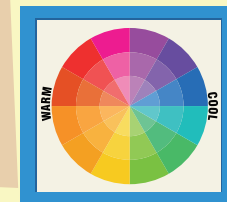
๑. ทัศนธาตุและหลักการออกแบบ
๒. หลักการออกแบบและการจัดองค์ประกอบศิลป์ด้วยเทคโนโลยี

สาระสำคัญ

การใช้ทัศนธาตุและหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่แตกต่างกันทำให้ได้ผลงานทัศนศิลป์ที่สื่อความหมายได้แตกต่างกัน

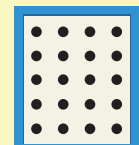

พื้นผิว

สี

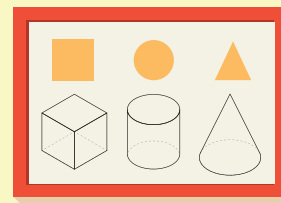
ทัศนธาตุ

จุด

แสงและเงา

รูปร่างและรูปทรง

เส้น

พื้นที่ว่าง

จุดประกายความคิด

ทุ่งข้าวสาลีกับไซเปรส (A Wheatfield with Cypresses)
โดยวินเซนต์ แวนโก๊ะ (Vincent Van Gogh) ค.ศ. ๑๘๘๙ สีนํ้ามันบนผ้าใบ
ที่มา : (Everett Collection, ๒๕๖๖)

ภาพนี้มีความสวยงาม
อย่างไร

ทัศนธาตุและหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์

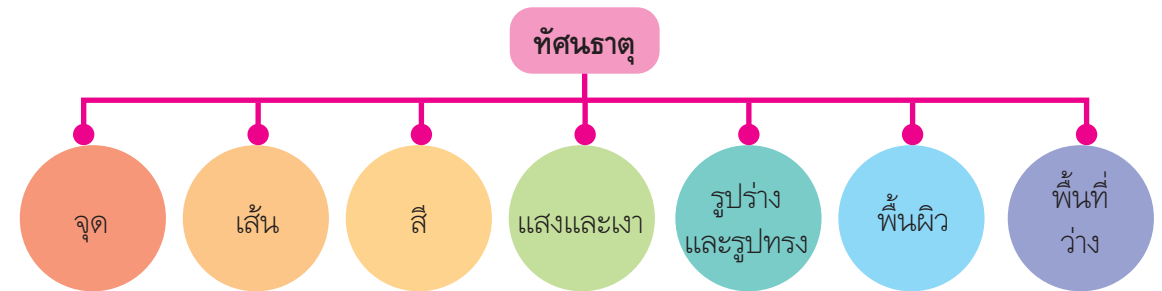
องค์ประกอบในการออกแบบงานทัศนศิลป์

การออกแบบงานทัศนศิลป์ เป็นการสร้างสรรคงานศิลปะที่ประกอบขึ้นด้วยกัน ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปแบบหรือส่วนที่เป็นลักษณะทางกายภาพที่สามารถมองเห็นด้วยตาได้ และส่วนที่เป็นเนื้อหาในลักษณะนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตา

องค์ประกอบศิลป์ (Composition) หมายถึง การนำเอาทัศนธาตุ หรือส่วนประกอบทางศิลปะ มาสร้างสรรคเป็นผลงานศิลปะ โดยอาศัยหลักการจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์เพื่อให้ผลงานมีความเหมาะสม มีความน่าสนใจ จนเกิดเป็นความงดงาม และมีคุณภาพ

ทัศนธาตุ (Elements of Art)

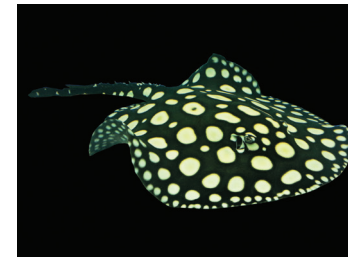
ทัศนธาตุ เป็นส่วนประกอบของศิลปะ มีองค์ประกอบ ดังนี้

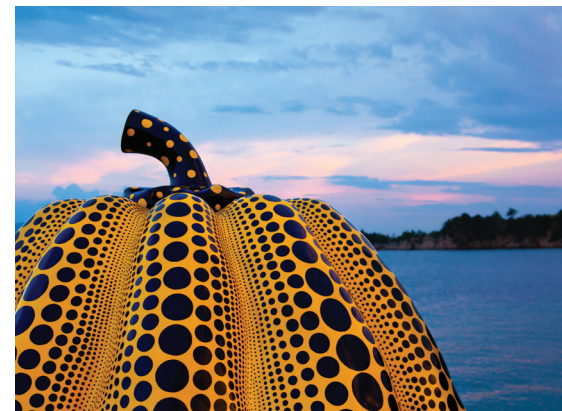
๑. จุด (Point)

จุด เป็นส่วนประกอบพื้นฐานของการสร้างสรรคงานศิลปะ เป็นจุดเริ่มต้นของเส้นจุดที่มีขนาดที่เล็กมาก จุดไม่มีความกว้าง ความยาว ความสูง หรือความหนา กล่าวคือ จุดปรากฏอยู่บนพื้นระนาบ ไม่มีมิติ จุดจึงเป็นเพียงร่องรอยของรูปลักษณะที่ปรากฏให้เห็นเท่านั้น จุดที่เกิดขึ้นมีเพียง ๒ ลักษณะ คือ

๑.๑ จุดที่เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ เช่น จุดในลวดลายของผีเสื้อ ปลากระเบน และจุดในใบไม้

๑.๒ จุดที่เกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น เช่น การจิ้ม การกด หรือการกระแทกลงบนพื้น ด้วยวัสดุต่าง ๆ เช่น ปากกา ดินสอ พู่กัน หรือของแหลมทุกชนิดจนเกิดเป็นจุดที่เป็นผลงานทัศนศิลป์

ฟักทองสีเหลือง โดยยาโยอิ คุซามะ
(Yayoi Kusama) ค.ศ. ๒๐๑๔
ที่มา : (Hedgehog111, ๒๕๖๖)

อาทิตย์ยามบ่ายบนเกาะลา กร็องด์ จัดด์
โดยเซอร์ช เซอรา (Georges Seurat)
ที่มา : (Dogmadesign, ๒๕๖๖)

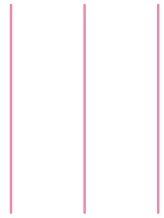
๒. เส้น (Line)

เกิดจากจุดหลาย ๆ จุด ลาก ชีด เขียน ไปตามทิศทางที่ต้องการ เกิดความรู้สึกต่ออารมณ์ จิตใจของมนุษย์ เกิดความงามในการใช้เส้นร่างภาพเขียนรูปร่าง รูปทรง และแสงเงา ลักษณะของเส้น มีดังนี้

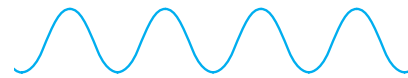
๒.๑ เส้นนอน เป็นลักษณะของเส้นที่ให้ความรู้สึกสงบเงียบ เยือกเย็น กว้างไกล

๒.๒ เส้นตั้ง เป็นลักษณะของเส้น ที่ให้ความรู้สึกมั่นคง สูงส่ง แข็งแรง

๒.๓ เส้นโค้ง เป็นลักษณะของเส้นที่ให้ความรู้สึกอ่อนช้อย นุ่มนวล เคลื่อนไหว

๒.๔ เส้นหยักหรือซิกแซ็ก เป็น ลักษณะของเส้นที่ให้ความรู้สึกตื่นเต้น น่ากลัว รุนแรง

๒.๕ เส้นเฉียง เป็นลักษณะของเส้นที่ให้ความรู้สึกไม่มั่นคง รวดเร็ว หรือมีความเคลื่อนไหว

๓. สี (Colour)

เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการสร้างงานศิลปะให้มีความโดดเด่น สีเกิดจากแสง ที่ส่องกระทบวัตถุแล้วสะท้อนมาเข้าตาทำให้เห็นเป็นสี ในงานศิลปะเรียกว่า **สีวัตถุธาตุ** หรือสีข้างเขียน เป็นสีที่เกิดจากการผสมของวัตถุธาตุจากธรรมชาติ เป็นสิ่งที่สร้างงานศิลปะให้สดใสสวยงาม และมีอิทธิพล ต่อมนุษย์ในการมองและให้ความรู้สึทางด้านจิตใจ สีมี ๒ ประเภท ดังนี้

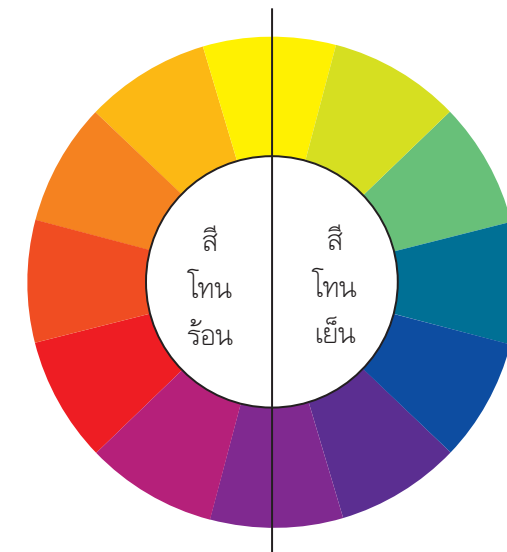
๓.๑ สีจากแสงอาทิตย์ ที่มีลักษณะเป็นแสง เช่น สีของปรากฏการณ์รุ้งกินน้ำ

๓.๒ สีวัตถุธาตุ สีจากธรรมชาติ สีจากต้นไม้ สีจากใบไม้ และสีสังเคราะห์

แสงสว่างกับสีของวัตถุ

วัตถุที่อยู่รอบตัวเรามีสีล้วนมากมาย เรามองเห็นสีของวัตถุได้เพราะมีแสงส่องกระทบวัตถุ ก่อนที่จะสะท้อนเข้ามาในตาของเรา วัตถุเหล่านั้นจะดูดกลืนสีอื่น ๆ ไว้และสะท้อนสีของตัววัตถุออกมา เช่น เรามองเห็นมะเขือเทศสีแดง เพราะมะเขือเทศดูดกลืนสีอื่น ๆ ไว้และสะท้อนสีแดงที่เป็นสีของตนเอง ออกมา

สีแท้ หมายถึง สีที่ยังไม่มีสีใดผสม มีความสะอาด สดใส ได้แก่ สีที่เป็นแม่สี รวมทั้งสีที่เกิดจากการผสมของแม่สีเป็นสีในขั้นที่ ๒ และสีขั้นที่ ๓ ในวงจรสี

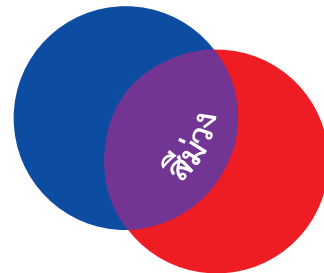
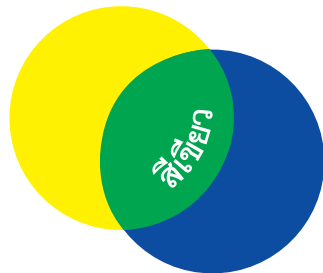
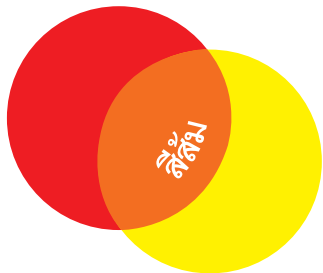
วงจรสีแสดงสีโทนร้อนและสีโทนเย็น

วงจรสี (Colour Wheel) หมายถึง สีที่เกิดจากการผสมสีเป็นคู่ ๆ เริ่มจากแม่สี ๓ สี ผสมกันแล้ว เกิดเป็นสีใหม่ขึ้นมาจนครบวงจร จะได้สีทั้งหมด ๑๒ สี ดังภาพ

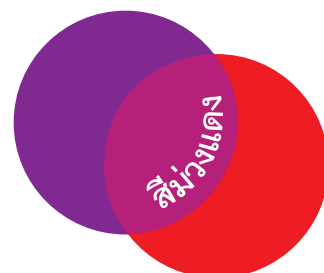
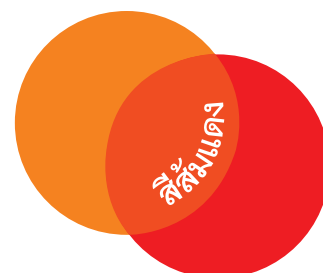
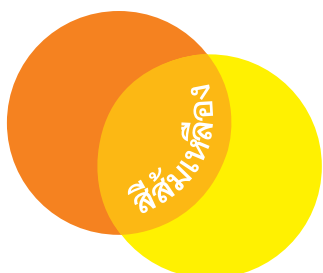
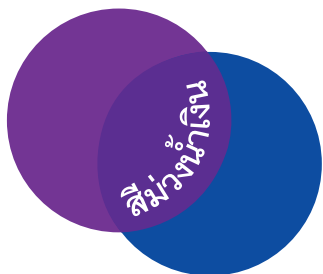
สีขั้นที่ ๑ (Primary Colour) หรือแม่สี คือ สีพื้นฐาน ๓ สี ได้แก่

สีขั้นที่ ๒ (Secondary Colour) เป็นสีที่เกิดขึ้นจากการนำสีขั้นที่ ๑ หรือแม่สีนำมาผสมกันจะเกิดเป็นสีขั้นที่ ๒ จำนวน ๓ สี ดังนี้

สีขั้นที่ ๓ (Intermediate Colour) เป็นสีที่เกิดจากการผสมกันระหว่างสีขั้นที่ ๑ หรือแม่สี ผสมกับสีขั้นที่ ๒ จะเกิดสีขึ้นอีก ๖ สี ดังนี้

สีกับความรู้สึก

สีต่าง ๆ ที่เรารู้สึกรับได้ด้วยการมองเห็นจะทำให้เกิดความรู้สึกขั้นต้นที่ที่เรามองเห็นสีไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย บ้านที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ต่าง ๆ ตามหลักจิตวิทยา สีทำให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ ดังนี้

สี	ความรู้สึก
สีแดง	ให้ความรู้สึกกล้าหาญ ร้อนแรง อันตราย ความรัก
สีส้ม	ให้ความรู้สึกกระตุ้น ตื่นเต้น สนุก มีพลัง สดใส
สีม่วง	ให้ความรู้สึกภูมิฐาน เคารพหอม ความพิศมัย มีเสน่ห์ เร้นลับ
สีน้ำเงิน	ให้ความรู้สึกเยียบสงบ หนักแน่น สุขุม สุภาพ มีศักดิ์ศรี
สีเขียว	ให้ความรู้สึกเยียบสงบ สดชื่น สุขุม ร่มเย็น ผ่อนคลาย
สีเหลือง	ให้ความรู้สึกมีชีวิตชีวา ร่าเริง ความเบิกบาน ความสุขสว่าง
สีชมพู	ให้ความรู้สึกบริสุทธิ์ มีชีวิต สดชื่น ความอ่อนหวาน ความน่ารัก
สีดำ	ให้ความรู้สึกเศร้า ลึกลับ ความตาย ความสิ้นหวัง
สีขาว	ให้ความรู้สึกบริสุทธิ์ สะอาด อ่อนโยน ความดีงาม
สีเทา	ให้ความรู้สึกเก่า มีอายุ ความชรา ถ่อมตน
สีน้ำตาล	ให้ความรู้สึกทรุดโทรม เก่าแก่
สีทอง	ให้ความรู้สึกหรูหรา โอ่อ่า ความสุข มั่งคั่ง มีราคา สูงค่า

• **สีกลมกลืน (Harmony)** คือ เป็นลักษณะของการใช้สีที่มีน้ำหนักของสีให้ใกล้เคียงกัน หรือคล้ายคลึงกัน

• **สีแก่ (Shade)** เป็นการนำสีแท้มาผสมกับสีดำ ทำให้สีมีค่าน้ำหนักที่เข้มขึ้น และคล้ำลง

• **โทนสี (Tone)** เป็นการนำสีแท้มาผสมกับสีเทา ทำให้สีมีค่าน้ำหนักหม่นลงหรือนุ่มนวลขึ้น

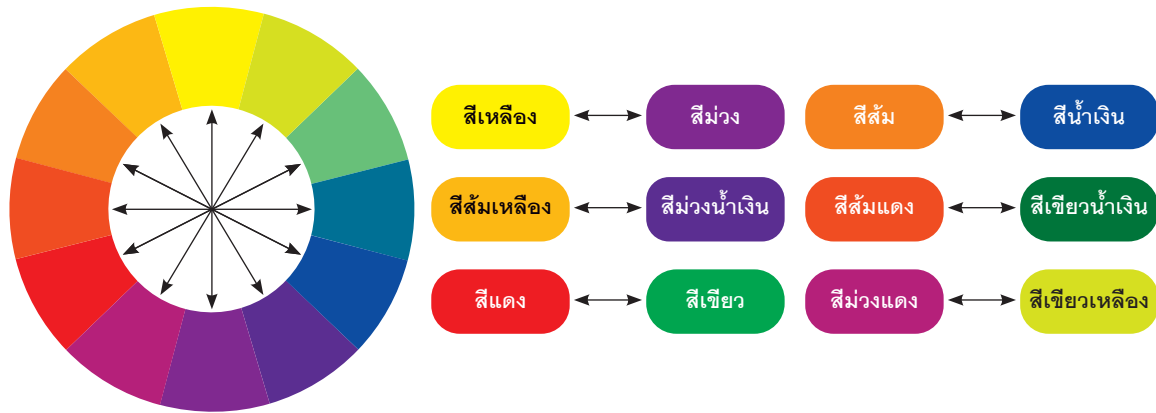
• **สีอ่อน (Tint)** เป็นการนำสีแท้มาผสมกับสีขาว ทำให้สีมีค่าน้ำหนักที่อ่อนลง สว่างขึ้น

• **การใช้สีเคียงข้างกัน** เป็นการนำสี ๒-๓ สี ที่อยู่ใกล้กันในวงจรสี เช่น

- **สีตัดกัน (Contrast)** คือ สีที่อยู่ตรงข้ามกันในวงจรรสี การใช้สีให้ตัดกัน มีความจำเป็นอย่างมากในงานการออกแบบ เพราะช่วยให้เกิดความน่าสนใจในทันทีที่พบเห็น สีตัดกัน มีอยู่ด้วยกัน ๖ คู่สี ได้แก่

ในการเลือกใช้สีตัดกัน ผู้ใช้มีวิธีการใช้หลายวิธี เช่น ใช้สีให้มีปริมาณต่างกัน เช่น ใช้สีแดง ๒๐% สีเขียว ๘๐% ในการออกแบบหรือการจัดภาพ สีมี่คุณสมบัติที่ทำให้เกิดความกลมกลืน หรือขัดแย้งสีสามารถทำให้เกิดจุดเด่นและการรวมกันให้เกิดเป็นหน่วยเดียวกันได้ สีมี่อิทธิพลต่อการออกแบบ ดังนี้

๑. **สีสร้างความรู้สึก** สีสามารถสร้างความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน สีบางสีสามารถรักษาบำบัดโรคบางชนิดได้ ตลอดจนการใช้สีในการออกแบบตกแต่งภายในหรือภายนอกอาคารก็จะมีผลต่อการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมได้

๒. **สีสร้างความน่าสนใจ** สีบางสีมีอิทธิพลต่องานศิลปะการออกแบบ โดยจะช่วยสร้างความประทับใจ และความน่าสนใจต่อการพบเห็น

๓. **สีบอกสัญลักษณ์ของวัตถุ** สีสามารถบอกสัญลักษณ์ของวัตถุชนิดต่าง ๆ เช่น สีแดงบอกสัญลักษณ์ของอันตราย สีเขียวบอกสัญลักษณ์ของความปลอดภัย

๔. **สีช่วยในการรับรู้และจดจำ** สีที่นำมาใช้ในศิลปะการออกแบบมีความต้องการให้ผู้พบเห็นเกิดการจดจำในรูปแบบและผลงาน หรือเกิดความประทับใจ การใช้สีจะต้องสะดุดตา และมีเอกภาพ

ทักษะชีวิตและอาชีพ

อาชีพทางศิลปะมีหลากหลาย เช่น นักออกแบบเสื้อผ้า นักออกแบบกราฟิก ประติมากร ฯลฯ อาชีพทางศิลปะแต่ละอาชีพต้องมีทักษะความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น

นักออกแบบตกแต่งภายใน (Interior designer) มีหน้าที่ออกแบบพื้นที่ว่างภายในอาคาร เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ตอบสนองประโยชน์ใช้สอย และมีความสวยงาม ต้องมีความรู้เรื่องการวางผัง และการจัดสัดส่วนพื้นที่ รู้จักสัดส่วนกายวิภาคของมนุษย์ อุปกรณ์และสิ่งของตกแต่ง เช่น โคมไฟ โต๊ะ ตู้ เตียง (พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย, ๒๕๕๑ : ๑๓๙)

๔. แสงและเงา (Light & Shadow)

แสงและเงา หมายถึง แสงจากธรรมชาติ เช่น แสงจากดวงอาทิตย์ และแสงที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น แสงจากหลอดไฟที่ส่องมากระทบพื้นผิวที่มีสีอ่อน-แก่ และพื้นผิวสูง-ต่ำ โค้ง-นูน เรียบหรือขรุขระ ทำให้ปรากฏแสงและเงาแตกต่างกัน ความเข้มของเงาจะขึ้นอยู่กับความเข้มของแสง ในพื้นที่ที่มีแสงสว่างมากเงาจะเข้มขึ้น และในพื้นที่ที่มีแสงสว่างน้อย เงาจะเบาบางลงไม่ชัดเจน และเงาจะอยู่ในทางตรงข้ามกับแสงเสมอ คำนำน้หนักของแสงและเงาที่เกิดบนวัตถุ สามารถจำแนกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้ ดังนี้

๑. **บริเวณที่สว่างที่สุด (High-light)** เป็นบริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งกำเนิดของแสงมากที่สุด และจะมีความสว่างมากที่สุด ในวัตถุที่มีผิวมันวาว จะสะท้อนแสงออกมาให้เห็นได้ชัดที่สุด

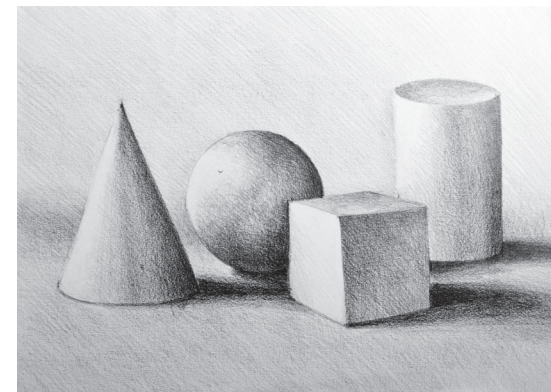
๒. **บริเวณสว่าง (Light)** เป็นบริเวณส่วนของวัตถุที่ไม่ถูกแสงโดยตรง แต่อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับแสง

๓. **บริเวณเงา (Shadow)** เป็นบริเวณที่ได้รับแสงสว่างเพียงเล็กน้อย คำนำน้หนักในบริเวณนี้จะออกเป็นกลาง ๆ

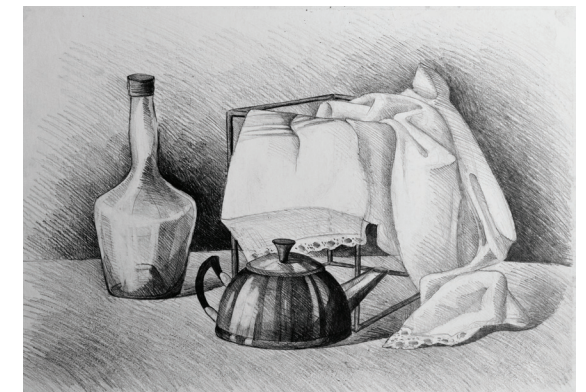
๔. **บริเวณเงามืด (Core of Shadow)** เป็นบริเวณที่ไม่ได้รับแสงเลย จะมีน้ำหนักเข้มที่สุด

๕. **บริเวณแสงสะท้อน (Reflected Light)** เป็นบริเวณที่ไม่ได้ถูกแสงโดยตรง แต่เป็นบริเวณที่แสงไปกระทบกับวัตถุ น้ำหนักบริเวณนี้จะอ่อนกว่าบริเวณเงามืด

๖. **บริเวณเงาตกกระทบ (Cast Shadow)** เป็นบริเวณที่เงาตกกระทบพื้นหรือผนัง ขึ้นอยู่กับรูปร่างของวัตถุนั้น ๆ ตั้งอยู่ บริเวณนี้จะมีน้ำหนักมากกว่าบริเวณที่เป็นแสงสะท้อน ค่าความอ่อน-แก่ของเงาตกกระทบจะไม่เท่ากันทั้งหมด โดยบริเวณที่ใกล้วัตถุมากที่สุดจะมีน้ำหนักความเข้มมากกว่าบริเวณอื่น

ภาพแสงและเงา ๑
ที่มา : (Oana_Rinaldi, ๒๕๖๖)

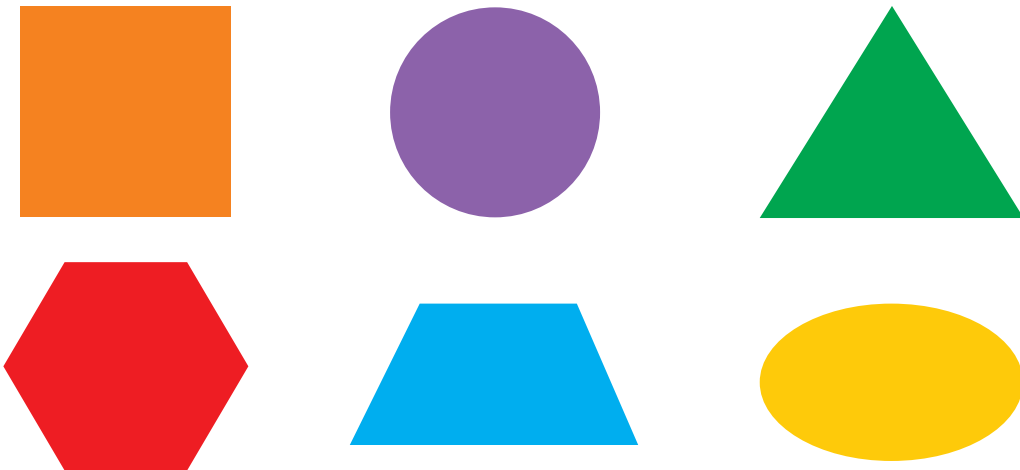
ภาพแสงและเงา ๒
ที่มา : (Oana_Rinaldi, ๒๕๖๖)

๕. รูปร่างและรูปทรง (Shape and Form)

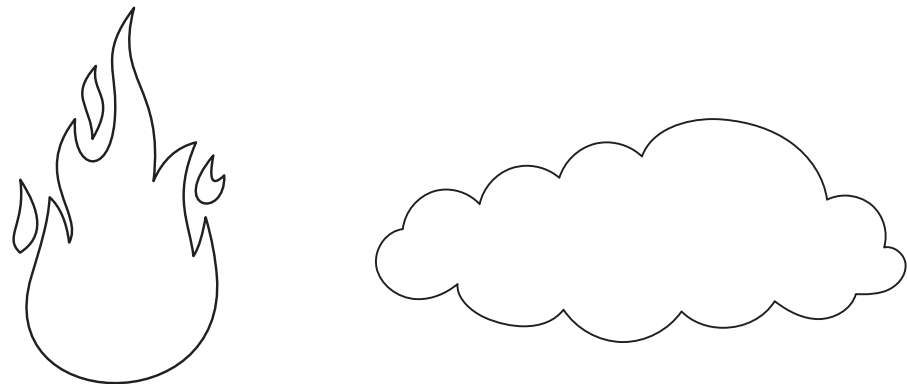
๕.๑ รูปร่าง (Shape)

รูปร่างมี ๒ มิติ ได้แก่ ความกว้างและความยาว รูปร่างในงานทัศนศิลป์ผู้สร้างงานมักจะนำมาจัดวาง โดยเน้นการจัดองค์ประกอบให้ร่วมกับทัศนธาตุอื่น ๆ ช่วยให้เกิดความงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

• **รูปร่าง รูปเรขาคณิต (Geometric Shapes)** เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น มีโครงสร้างที่แน่นอน เป็นพื้นฐานของการสร้างงานศิลปะ

• **รูปร่างอิสระ (Organic Shapes)** เป็นรูปร่างที่มีโครงสร้างไม่แน่นอน เกิดขึ้นอย่างอิสระ หรือเกิดจากการดัดแปลง ตัดทอน เพิ่มเติม ตามจินตนาการ

๕.๒ รูปทรง (Form)

รูปทรงมีลักษณะแตกต่างจากรูปร่าง เพราะรูปทรงมีลักษณะเป็น ๓ มิติ นอกจากจะมี ส่วนกว้างและส่วนยาวแล้ว จะแสดงความหนาหรือความลึกเพิ่มขึ้น คือ มีลักษณะความเป็นมวล (Mass) มีความทึบตัน จะเห็นได้ชัดจากงานสถาปัตยกรรม หรืองานประติมากรรม

รูปทรงในผลงานศิลปะ ได้แก่

• **รูปทรงจากสิ่งมีชีวิต (Organic Form)** หมายถึง รูปทรงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (Natural Form)

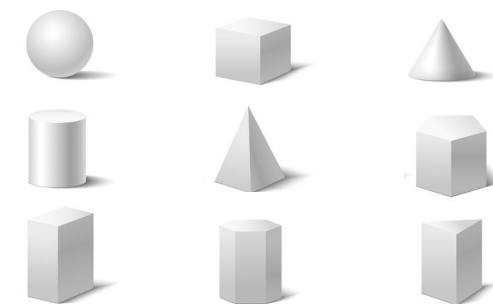

• **รูปทรงอิสระ (Free Form)**

• **รูปทรงเรขาคณิต (Geometric Form)**

เป็นรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น แสดงความกว้าง ความยาว และมิติในทางลึกหรือหนา

๖. พื้นผิว (Texture) หมายถึง ลักษณะของบริเวณรอบนอกของสิ่งต่าง ๆ ลักษณะของพื้นผิว มี ๒ ลักษณะ คือ พื้นผิวจากการมองเห็น (Visual texture) สร้างให้เกิดความรู้สึกจากการมองเห็น และพื้นผิวจากการสัมผัส (Tactile texture) สร้างเพื่อการจับต้องให้เกิดความรู้สึกเหมือนผิวจริง ทำให้รู้สึกได้ว่า หยิบ ละเอียด มัน ด้าน หรือขรุขระ เป็นต้น

พื้นผิวในงานทัศนศิลป์ สร้างขึ้นจากจุด เส้น และสี เป็นหลัก พื้นผิวมีความสำคัญในการช่วยลด บริเวณว่าง สร้างค่าน้ำหนักแสงเงา โดยพื้นผิวบางที่มีความหยาบ เรียบ หรือขรุขระแตกต่างกัน จึงทำให้ค่าน้ำหนักของสีและแสงเงาแตกต่างกัน ปรากฏให้รับรู้ในลักษณะ ๒ มิติ หรือ ๓ มิติ

‘ราตรีประดับดาว’ (The Starry Night)
โดยวินเซนต์ แวนโก๊ะ (Vincent Van Gogh)
ที่มา : (RZK Studio, ๒๕๖๖)

๗. พื้นที่ว่าง (Space) หมายถึง บริเวณว่างที่ไม่ใช่ส่วนของรูปทรงและส่วนใหญ่ หรือพื้นที่ที่อยู่รอบ ๆ รูปทรงในงานจิตรกรรม นอกจากนี้ พื้นที่ว่างยังหมายถึง ฉากหลังในงานประติมากรรม หรือพื้นที่โดยรอบรูปทรง

พื้นที่ว่างเป็นทัศนธาตุที่ให้ความรู้สึกถึงความโปร่ง โล่งสบาย พื้นที่ว่างที่พอดีทำให้ผลงาน มีความเหมาะสมได้สัดส่วน และส่งเสริมให้ผลงานโดดเด่น โดยวิธีการใช้พื้นที่ว่างในการสร้างสรรคงานศิลปะ ได้แก่ การใช้พื้นที่ว่างในการเว้นช่องไฟ หรือการใช้พื้นที่ว่างเพื่อสร้างมิติหรือระยะ และพื้นที่ว่างยังช่วย ส่งเสริมความรู้สึกในรูปทรงให้เด่นชัดขึ้น

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ‘พระเจ้าสร้างอาดัม’ (The Creation of Adam)
โดยไมเคิล แองเจโล (Michelangelo)
ที่มา : (Gush Photography, ๒๕๖๕)

หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ (Composition)

หลักการจัดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ เป็นการนำเอาทัศนธาตุที่สำคัญในทางทัศนศิลป์ ได้แก่ จุด เส้น สี แสงและเงา รูปร่างและรูปทรง พื้นผิว และบริเวณว่างมาจัดวางเป็นรูปแบบต่าง ๆ อย่างเหมาะสม กลมกลืน เพื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรคงานทัศนศิลป์ได้อย่างสร้างสรรค์และงดงามตามหลักในการจัดองค์ประกอบศิลป์

ในการจัดองค์ประกอบศิลป์ บางครั้งเราอาจนำองค์ประกอบศิลป์ที่มีในธรรมชาติมาเป็นแรงบันดาลใจ บางครั้งอาจสร้างสรรคขึ้นใหม่ตามจินตนาการของผู้สร้างโดยคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ เช่น วัตถุประสงค ในการจัดองค์ประกอบศิลป์ในงานชิ้นนี้คืออะไร ต้องการสื่อความหมายอะไร จากนั้นลองพิจารณาเลือก หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ต่อไปนี้ไปทดลองร่างภาพ เช่น เอกภาพ ความสมดุล ความกลมกลืน ความขัดแย้ง จุดเด่นหรือจุดสนใจ สัดส่วน จังหวะ

๑. เอกภาพ (Unity) เป็นการนำทัศนธาตุมาประกอบกันเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งด้านรูปลักษณ์และเนื้อหา เอกภาพเกิดจาก ๒ ลักษณะ ได้แก่

- **เอกภาพจากการขัดแย้ง (Contrast)**
เป็นการจัดวางทัศนธาตุที่แตกต่างกัน มาจัดวางไว้ด้วยกันจนเกิดจุดสนใจ นำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในที่สุด

เอกภาพความขัดแย้ง

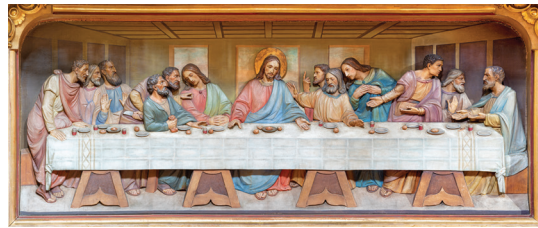

เอกภาพความประสานกัน

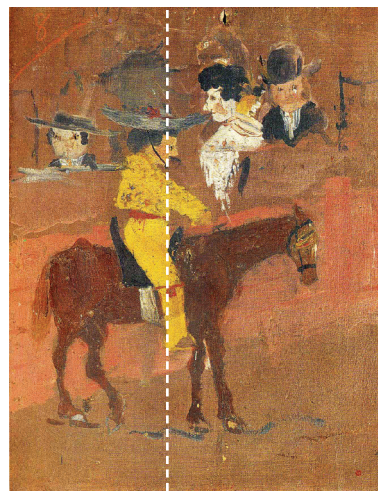
- **เอกภาพจากการประสานกัน (Transition)** เป็นการนำทัศนธาตุที่มีความใกล้เคียงกันมาจัดวางเข้าด้วยกันจนเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒. ความสมดุล (Balance) เป็นการนำทัศนธาตุมาจัดวางโดยให้มีความสมดุลกัน ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา หรืออาจเป็นความสมดุลกันทั้งสองด้านในความรู้สึกของผู้ดู ความสมดุลแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่

• **ความสมดุลในลักษณะที่เท่ากัน (Symmetrical Balance)** หรือเรียกว่าสมดุลแบบสมมาตร โดยมีคุณลักษณะที่เท่ากัน และเหมือนกัน ทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านซ้ายและขวา โดยอาศัยเส้นแกนหรือกึ่งกลางผลงาน

ภาพแสดงความสมดุลซ้าย-ขวา
จิตรกรรมฝาผนัง ‘อาหารค่ำมื้อสุดท้าย’ (The Last Supper)
โดยเลโอนาร์โด ดา วินชี (Leonardo Da Vinci)
ที่มา : (Renata Sedmakova, ๒๕๖๖)

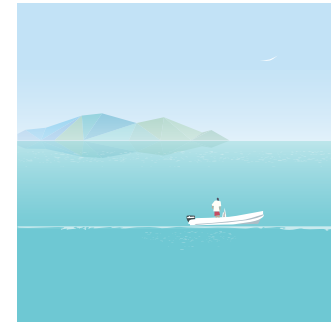
ภาพแสดงความสมดุลในลักษณะที่สองด้านไม่เท่ากัน
‘นักขี่ม้าถือดาบสู้วัวของสเปน’ (The Picador)
โดยปาโบล รุยซ์ ปิกัสโซ (Pablo Ruiz Picasso)
ที่มา : (Sytboka, ๒๕๖๖)

• **ความสมดุลในลักษณะจุดศูนย์ถ่วง (Gravity)** ความสมดุลในลักษณะนี้ เหมาะสำหรับการออกแบบวัตถุ ๓ มิติ เป็นลักษณะการสมดุลที่คำนึงถึงจุดศูนย์ถ่วง เช่น รูปคนยืน หรือรูปคนกำลังเคลื่อนไหว หากจัดวางได้ดีจะสื่อความรู้สึกได้อย่างถูกต้อง

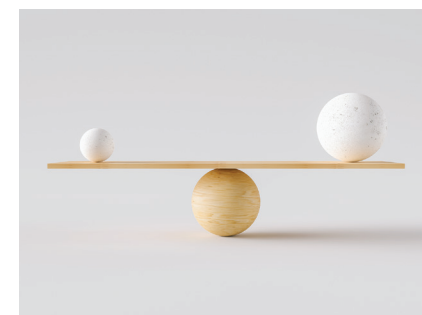
ภาพแสดงความสมดุลลักษณะจุดศูนย์ถ่วง
‘ขุนแผนยกทัพ’ จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเมืองสิงห์ จันทร์ฉาย
ที่มา : (จิรวัดณ์ ปรุงกระโทก, ๒๕๖๖)

๓. ความกลมกลืน (Harmony) เป็นการนำเอาทัศนธาตุมาจัดวาง โดยให้เกิดความกลมกลืนสอดคล้อง ไม่ขัดแย้งกัน เช่น ความกลมกลืนของเส้น ความกลมกลืนของรูปร่าง รูปทรง ลักษณะของผิวที่มีสีอ่อน-แก่ ไม่เท่ากัน

๔. ความขัดแย้ง (Contrast) เป็นรูปแบบของการไม่ประสานสัมพันธ์กันของทัศนธาตุ ลักษณะของความขัดแย้งมีทั้งความขัดแย้งด้วยรูปร่างหรือรูปทรง ขนาด เส้น ลักษณะพื้นผิวหรือสี การสร้างงานศิลปะที่มีความขัดแย้งกัน จะทำให้งานน่าสนใจ ไม่ซ้ำซาก จำเจ แต่ต้องอยู่ภายใต้ความเป็นเอกภาพ

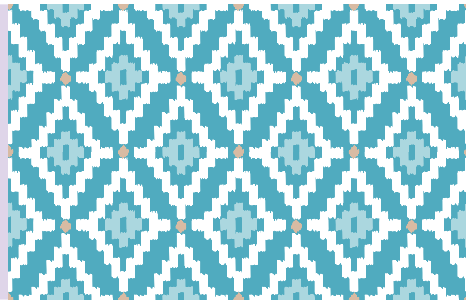
๕. จุดเด่นหรือจุดสนใจ (Dominance or Interesting Point) เป็นการนำทัศนธาตุที่มีความแตกต่างกัน มาจัดวางให้เกิดความขัดแย้ง จนเกิดเป็นจุดเด่น และต้องอยู่ภายใต้ความเป็นเอกภาพ

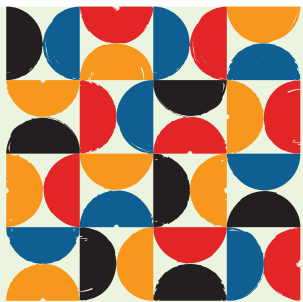
๖. สัดส่วน (Proportion) เป็นการนำทัศนธาตุมาจัดวางให้เกิดความสัมพันธ์ที่พอเหมาะพอดีระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ

๗. **จังหวะ (Rhythm)** เป็นการนำทัศนธาตุมาจัดวางโดยเว้นระยะระหว่างรูปทรง แสงเงา ฯลฯ ได้อย่างเป็นระเบียบ ต่อเนื่อง เชื่อมโยงกัน โดยมีความเหมาะสม กลมกลืน สวยงาม มีบริเวณว่างที่สัมพันธ์กัน เช่น

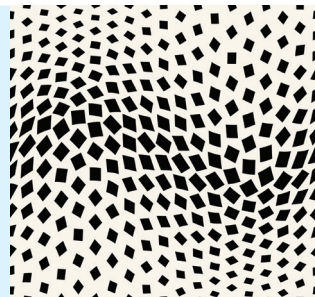
- การจัดช่วงจังหวะแบบซ้ำ ๆ กัน (Repetitive)

- การจัดจังหวะแบบสลับไป-มา (Alternative)

- การจัดช่วงจังหวะแบบเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (Progressive)

- การจัดช่วงจังหวะแบบไหลลื่น (Flowing)

หลักการสร้างงานทัศนศิลป์โดยใช้การจัดองค์ประกอบศิลป์ให้เกิดความงาม อาจใช้มากกว่า ๑ หลักการ เช่น ผลงานบางชิ้นอาจปรากฏทั้งเอกภาพ ความขัดแย้ง และจุดเด่นในเวลาเดียวกัน

G ขั้นสังเกต รวบรวมข้อมูล (Gathering)

๑. นักเรียนสังเกตภาพที่กำหนด แล้วระบุว่า มีทัศนธาตุอะไรบ้าง และมีลักษณะอย่างไร เป็นแผนภาพความคิด

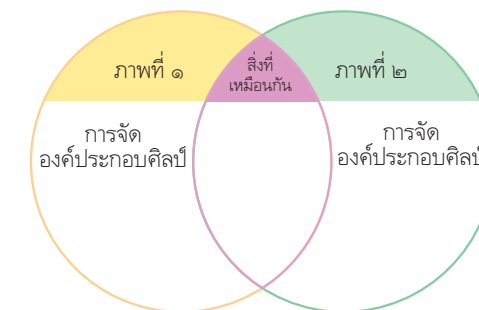

ภาพแสดงการใช้ทัศนธาตุในงานศิลปะ
'Surreal colored faces' ที่มา : (Sunnyisland, ๒๕๖๖)

P ขั้นคิดวิเคราะห์และสรุปความรู้ (Processing)

๒. นักเรียนสืบค้นผลงานจิตรกรรม ๒ ผลงาน จากนั้นนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของการจัดองค์ประกอบศิลป์ ลงในแผนภาพความคิด

A1 ขั้นปฏิบัติและสรุปความรู้หลังการปฏิบัติ (Applying and Constructing the Knowledge)

๓. นักเรียนสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม โดยใช้หลักทางทัศนธาตุและการจัดองค์ประกอบศิลป์ และบันทึกผล

- ชื่อผลงาน
- เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงาน
- ทัศนธาตุที่ใช้ในผลงาน
- หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์

A2 ขั้นสื่อสารและนำเสนอ (Applying the Communication Skill)

๔. นักเรียนประเมินตนเอง ตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อยของผลงาน และสะท้อนจากข้อเสนอแนะ ดังนี้

- นักเรียนพึงพอใจในผลงานของตนเองมากน้อยเพียงใด
- นักเรียนมีวิธีแก้ไขปัญหาในการทำงานอย่างไร

S ขั้นประเมินเพื่อเพิ่มคุณค่าบริการสังคมและจิตสาธารณะ (Self-Regulating)

๕. นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสนอแนะแนวทางในการนำความรู้ไปพัฒนาต่อยอดผลงาน ดังนี้

- นักเรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับทัศนธาตุและหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างผลงานที่มีประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร

WORD คำศัพท์น่ารู้

คำศัพท์	คำอ่าน	ความหมาย
Composition	คอมพะ' ซิชัน	องค์ประกอบ
Dominance	ดอม' มะเนินซุ	ความเด่น
Primary	ไพร์' มะรี	เบื้องต้น

โครงงานสู่นวัตกรรม

นักเรียนแบ่งกลุ่ม แต่ละกลุ่มออกแบบสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ที่มีความหมายสื่อถึงโรงเรียน กลุ่มละ ๑ ผลงาน แล้วนำผลงานมาจัดแสดงนิทรรศการภายในโรงเรียน เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้อื่น

ผัง สรุปสาระสำคัญสู่การสร้างความรู้

